

DE FAMILIE PETALO ROMA-SINTI IN TERHAGEN 1880-1947

De gemeente Terhagen had in haar korte 100-jarige zelfstandig bestaan een heel open en tolerant beleid ten opzichte van zigeuners en woonwagenbewoners op haar grondgebied. Het oud-gemeentearchief van Terhagen bevat een schat aan gegevens over die reizende bevolkingsgroepen, die blijkbaar elders op niet zoveel begrip en sympathie konden rekenen.

Interieur van een woonwagen 1938 (Fotoarchief Rumesta)

Ze verbleven op een terrein, eigendom van de steenbakkerij De Beukelaer, gelegen in de Veldstraat, vlakbij het centrum van Terhagen. Andere gemeenten voorzagen in terreinen op afgelegen plaatsen ver uit het dorpscentrum, meestal op vuilnisbelten en oude, vervuilde en verlaten industriezones zonder water of sanitaire voorzieningen.

Het verschijnsel van de woonwagenbewoners of -reizigers is grotendeels ontstaan in de 18e eeuw. De eerste groepen werden gevormd door reizende marskramers, ambachtslieden, smeden, messen- en scharenslijpers, muzikanten en dergelijke. Ze waren in hoofdzaak afkomstig uit Westfalen in Duitsland. Ze mengden zich met groepjes turfstekers uit Nederland en België die heen en weer trokken tussen de veengronden in het noorden van de provincie Noord-Brabant in Nederland. Later, in de 19e eeuw, ontstond een nieuwe laag woonwagenbewoners uit diverse streken afkomstig. Ze wonen tot op heden voor het merendeel in stacaravans. Een kleine minderheid heeft gekozen voor een sedentair bestaan en woont in huizen. Tot in de late jaren '70 van vorige eeuw waren ze in staat te leven van handel in oude metalen, tweedehandswagens en textiel en van los werk.

De zigeuners vormen een heel ander verhaal. Ze zijn het laatste nomadenvolk van de westerse wereld. De Romani, zoals ze zichzelf noemen - zigeuner is een beledigende term - zijn een volk met roots in India. Men neemt aan dat de trek van de Romani vanuit hun verre thuis in Noord-India naar Europa ongeveer duizend jaar geleden begon. Ze verschenen voor het eerst in Europa in het begin van de 15e eeuw. In onze streken weet men dat ze er in 1420 reeds rondtrokken en de bevolking bezag ze met vrees. Ze zagen er in de eerste plaats erg on-Europees uit met hun olijfkleurige huid en hun dikke zwarte haren. Nog beangstigender voor onze voorouders was hun taal, die in niets leek op wat de Europeanen tot dan toe gehoord hadden. Iemand die je niet verstaat is verdacht, vooral als zijn vrouw je feilloos de toekomst kan voorspellen en als hij en zijn medestamgenoten zich 's nachts onzichtbaar weten te maken. In Vlaanderen en Nederland noemen we hen zigeuners, een woord dat afstamt van het Sanskriet *sangkara*, in Engeland heten ze *gypsies*, en in Wallonië en Frankrijk spreekt men van *bohémiens*. Romani zijn onderverdeeld in diverse stammen en familiegroepen. In België reisden vooral Sinti en Louara rond. De Sinti zijn Roma die sinds lang in Duitstalige en Nederlandstalige gebieden rondtrekken, terwijl andere Roma groepen afkomstig zijn uit Midden- en Zuidoost-Europa.

Het Franstalige equivalent voor Sinti is Manouches, van het Romaniwoord manus "man". Wellicht de beroemdste Belgische Manouche is de legendarische gitaarvirtuoos Django Reinhardt (1910-1953). De Louara of paardenkopers kwamen dan weer voornamelijk uit Roemenië. Ze behoren tot de Vlach-Rom, samen met de Kalderash (kopersmeden), de Curara (zevenmakers), de Boya's (goudwassers), de Rudari (mijnwerkers) en de Ursari (berenleiders). We onderscheiden vervolgens nog de Romangre of Hongaarse Roma, de Kaale of Finse Roma en de Calé of Spaanse zigeuners. Groot-Britannië en Ierland hebben ook aanzienlijke groepen Romani met een geheel eigen geschiedenis.

Keizerin Maria Theresia van Oostenrijk, ons toenmalig staatshoofd, heeft met enkele decreten een poging ondernomen om het de Romani bijzonder moeilijk te maken hun zwervend bestaan voort te zetten. In 1747 gaf ze het bevel "*aan zigeuners, zwervers en buitenlandse bedelaars om onmiddellijk het gehele grondgebied te verlaten*". Dit decreet had ook een impact op onze Oostenrijkse Nederlanden. In het jaar 1758 gaf ze vervolgens het bevel dat "*zigeuners zich op een vaste verblijfplaats moeten vestigen, dat ze belasting dienen te betalen en herendiensten moeten verrichten. Zigeuners mogen ook geen eigen paarden en wagens meer bezitten, en ze moeten speciale toestemming vragen om hun nederzettingen te verlaten.*" In 1761 kwam het laatste decreet van keizerin Maria Theresia, waarin ze het bevel gaf "*de naam zigeuner af te schaffen en te vervangen door uj Magyar (nieuwe Hongaar) of Nieuwe Kolonist.*" Ze verordende verder "*dat alle zigeunerjongens vanaf 16 jaar zich moeten opgeven voor de militaire dienst*".

Het Terhaagse oud-gemeentearchief bracht ons op het spoor van de familie Petalo, een Romanifamilie die meer dan 100 jaar lang tijdens haar zwerftochten in Terhagen verbleef. Van 1875 tot 1919 is de

informatie over de Petalo's summier, men spreekt over Bohemers en zwervers in Terhagen. In 1919 verandert dit drastisch. Na de Eerste Wereldoorlog 1914-1918, werd in België de vreemdelingenpolitie opgericht. Dit orgaan van het ministerie van justitie had als doel alle vreemdelingen te registreren en alle denkbare informatie over hen te verzamelen. De gemeentebesturen waren verplicht elke aankomst en vertrek van vreemde elementen op hun grondgebied te melden. Dit systeem van registratie en verslagen heeft er later in de Tweede Wereldoorlog toe geleid dat er zigeuners en andere volksvreemde personen in de concentratiekampen terecht kwamen. Dankzij de goedgevulde fichebakken in de cartotheek van de vreemdelingenpolitie kon de Duitse *Feldgendarmarie* bijna moeiteloos die mensen oppakken.

In het archief van Terhagen vinden we dan ook heel wat documenten uit het interbellum met betrekking tot de familie Petalo¹. Kori Petalo, de pater familias die als kind al in Terhagen verbleef, was tijdens het interbellum de ongekroneerde zigeunerkoning. Kori werd geboren te Stockholm (Zweden) op 12 maart 1879. Hij was gehuwd met Lisa Stephan die geboren werd te Westerwick (Noorwegen) op 15 augustus 1881. Ze reisden samen met hun kinderen door Europa in bontgekleurde *vardo's*, woonwagens getrokken door paarden. Er bestaat geen twijfel dat dit kleurrijke gezelschap niet onopgemerkt bleef in het grauwe industriedorpje dat Terhagen toen was. In de documenten van die tijd vinden we vier kinderen Petalo:

- Peter Petalo, geboren op 25 januari 1901 te Sint-Petersburg, Rusland, en overleden te IJsselstein Nederland op 13 oktober 1938.
- Joseph Petalo, geboren op 25 maart 1904 te Berlijn, Pruisen, gehuwd met Margareta Ferret, en overleden op 20 juni 1972.
- Karolina Petalo, geboren op 28 februari 1917 te Assen, Nederland.
- Frits Petalo, geboren op 1 januari 1920 te Hamburg, Duitsland, en overleden op 1 augustus 1995.

Aan de geboorteplaatsen van alle Petalo's kan je zien dat de familie een groot gebied doorkruiste. Aan de verschillende beroepsregistraties merkt men dat ze wel van alle markten thuis waren. Ze werkten als reizend koopman, circusartiest (artist en bascule), foorreiziger, paardenhandelaar, mandenmaker en stoelenvlechter. Toen de familie Petalo in 1938 uit Terhagen was vertrokken naar een woonwagenkamp te IJsselstein waar ze ook een vaste pleisterplaats hadden op hun omzwervingen, is Peter Petalo de oudste zoon van zigeunerkoning Kori Petalo, er plots overleden. De Historische Kring van IJsselstein heeft over de begrafenis van Peter een verslag van L. Murk uit 1978, dat heel interessant is in verband met de kennis rond gebruiken en rituelen bij begrafenissen van de Rom.

“Drie dagen en nachten hield men een dodenwake. Voor de IJsselsteiners was dit een tafereel dat met bepaalde argwaan, maar toch met medeleven werd beleefd. Alle familieleden mochten zolang de

¹ De naam Petalo betekent "hoefijzer" en stamt uit het Grieks.

overledene boven aarde stond niet slapen of zich wassen. Alleen het eten van brood en het drinken van voornamelijk bier was toegestaan. Het kampvuur werd ontstoken en bleef branden tot de begrafenis. Alvorens de dode werd gekist trok men hem nieuwe kleding aan. Hij werd opgebaard in een woonwagen en iedereen die dat wilde kon afscheid komen nemen waarbij een glas bier werd gedronken. Met veel vioolmuziek en klaaggezing konden deze mensen hun gevoelens tot uiting brengen. Enkele raakten daarbij in extase. De snaren van hun violen bleven trillen totdat de vioolspelers uitgeput waren. De overledene kreeg veel voorwerpen mee in de kist zoals: geld in diverse valuta, zijn rijzweep, zeep, een handdoek, en ansichtkaarten met reeds beschreven adressen (Peter was analfabeet). Als hij elders op de wereld zou opstaan, kon hij een bericht sturen."

Roma-Sinti voor hun Vardo (woonwagen) rond 1930 (Fotoarchief Rumesta)

Net voor de Tweede Wereldoorlog uitbrak was de familie Petalo te Rumst. Op zaterdag 20 april 1940 meldt een verslag van de Rumstse politiecommissaris: "*Er is eene uitdrijving gedaan van Bohemers, van het grondgebied der gemeente naar dit van Duffel. Er waren zeven woonwagens, die niet voorzien waren van paarden, hiervoor zijn de paarden gebruikt van 3 landbouwers*". We vinden de Petalo's daarna terug in IJsselstein. De Duitse bezetter heeft daar hun woonwagens afgenomen en verbrand. Ze verbleven er in schuurtjes in erbarmelijke behuizing. In 1944 werden ze opgepakt en naar het kamp

Westerbork gevoerd om van daaruit naar één van de vernietigingskampen gedeporteerd te worden. De Petalo's werden echter op de valreep vrijgelaten omdat de Duitsers dachten dat ze de Guatemalteekse nationaliteit hadden. De Petalo's hadden daar een korte tijd verbleven en Guatemala was destijds een bondgenoot van de As-mogendheden¹. In 1946 vinden we de Petalo's weer terug in Terhagen. Een document van de gemeente Aarschot vermeldt dat de familie sedert 31 juli 1946 Terhagen had gekozen als woonplaats en als basis voor hun rondreizen.

Rudy Schaerlaecken

Roma-Sinti 1935. (Fotoarchief Rumesta)

Geraadpleegde werken.

Onuitgegeven archief gemeente Terhagen 1875-1976. Rumesta.

Chagoll L. (2008). *Zigeuners Sinti en Roma onder het hakenkruis.* EPO.

Stevenson V. (2007). *Woorden: een geïllustreerde geschiedenis van de westerse talen.* Time-Life.

Fraser A. (1995). *De zigeuners, geschiedenis van een volk.* Atlas.

¹ Tijdens de Tweede Wereldoorlog een alliantie waarvan de kern bestond uit Duitsland, Italië en Japan.